

Ser far de les terres de Ponent

EDITORIAL | PANERA | LLEIDA | JAVELINA

Art de qualitat

La Panera de Lleida ha volgut jugar de forma clara i explícita un dels papers que com a institució del territori li correspon: protegir, impulsar, afavorir, donar a conèixer els artistes lleidatans amb un nivell de qualitat, de seguiment i acceptació professional que els converteix ja en una opció seriosa dins del panorama artístic general, molt especialment del català. És cert que aquesta no és l'única funció d'una institució com la Panera, pensada per posar en valor el conjunt de la producció artística contemporània dins de l'àmbit cultural lleidatà. Que no calgui anar al MACBA, o al Reina Sofia (quelcom que haurem de fer sempre per raons pressupostàries), per gaudir d'uns artistes i unes obres de primer nivell. L'experiència de la Biennal Leandre Cristòfol és una bona mostra d'aquesta ambició universal de la institució lleidatana, altrament mancada d'un criteri clar a l'hora de justificar les inversions en la col·lecció pública que s'ha construït al llarg d'aquests 20 anys. La nova direcció del Centre d'Art la Panera vol explicitar aquest criteri, deixar clars els motius pels quals es recomana a la Paeria l'adquisició de determinades obres i quin paper han de jugar artistes lleidatans de primer nivell en aquesta col·lecció i a les exposicions i activitats divulgatives organitzades pel Centre. Lleida ha jugat, històricament, un paper molt important en la promoció i defensa de l'art d'avantguarda. Des del grup d'artistes que es van aplegar, als anys 20 i 30 del segle passat, al voltant de la revista *Art*, fins al Grup Cogul i més recentment amb creadors com Antoni Abad, Jordi Jové i altres, queda clar que el panorama artístic, la capacitat d'innovació i l'excel·lència dels artistes lleidatans és indubtable. Amb el projecte *Javelina*, es pretén donar un impuls a un grup de joves –i no tant joves– artistes lleidatans que ja han demostrat a bastament la seva qualitat, la seva serietat i el seu compromís i coherència com a creadors. SEGRE, a través d'aquest suplement, ha volgut oferir la possibilitat d'aproximar la producció dels artistes lleidatans a un públic interessat per la cultura, que vol sentir l'orgull d'aquesta generació de nous creadors que representen la cultura i l'art de les terres de Lleida als centres artístics més importants del món, sense renunciar a les seves innegables arrels lleidatanes. ■

Edita Diari Segre SLU **President** Robert Serentill Utgés **Director Executiu** Juan Cal **Director de Redacció** Santiago Costa **Subdirectora** Glòria Farré **Consell de Redacció** R. Banyeres, J. Barrull Castellví, C. Díaz, Tx. Martínez. **En aquest número** Cèlia del Diego, Joan Pallé, Jordi Antas, Antoni Jové, Josep Manel Vidal, Marisa Torres, Lorenzo Plana, Jaume Pont. **Disseny** Miquel Àngel Poch **Impressió** Lerigraf, C. Premsa, 2 – Alcoletge **DL** L-1771-2015 **Periodicitat** mensual.

Ja fa un any que vaig arribar a la Panera amb el repte de continuar aquest projecte amb el segell de qualitat que el caracteritza i alhora possibilitar una articulació més decidida entre allò local i allò global que contribueixi a actualitzar-lo i a adaptar-se a les necessitats d'un centre d'art del segle XXI. Ara sembla doncs un bon moment per mirar enrere i analitzar tot allò que ha passat al llarg del primer any i també per marcar-nos nous objectius per als que han de venir.

Una de les puntes de llança de l'aposta rau en l'interès per enfortir les interaccions amb l'entramat d'agents i institucions existents al territori, així com fomentar la porositat i la permeabilitat dels processos de producció del centre per tal d'afavorir un marc de creixement del context socio-cultural lleidatà i facilitar espais d'intercanvi a partir dels interessos divergents que travessen l'àmbit local, amb la finalitat última de potenciar encara més la vinculació entre aquests, les propostes del centre i l'escena artística global.

En aquest sentit, i pel que fa a les relacions del centre amb les institucions artístiques del context, aquest any que acabem de tancar s'ha iniciat una estreta col·laboració amb el Museu d'Art Jaume Morera de Lleida, amb què s'han organitzat unes jornades de reflexió al voltant del col·leccionisme públic i del que suposa el treball conjunt per configurar una col·lecció d'art per a la ciutat i, amb motiu de la celebració del centenari de la fundació del museu i en el marc de l'exposició individual d'Enric Farrés Duran al centre, s'ha coproduït un projecte entre el museu, el cen-

Cèlia del Diego
DIRECTORA DEL CENTRE
D'ART LA PANERA

Quan es compleix un any de l'arribada de Cèlia del Diego al capdavant del Centre d'Art la Panera de Lleida, es presenta el projecte *Javelina*, un catàleg per a la promoció de l'art contemporani local

tre i la Fundació Sorigué. Per la seva banda, la fundació va obrir les portes del Projecte Planta als Amics de la Panera el mateix dia que aquests també visitaven altres projectes de la província com l'Espai Mayoral d'Art a Verdú i la Fundació Marguerida de Montferro a Balaguer. A més a més, aquest 2017 s'han renovat les relacions amb el Centre d'Art i Natura de Farrera –a través d'una convocatòria pública per a dues residències amb la col·laboració

del Centro de Arte y Naturaleza d'Osca– i amb l'Embarrat Festival de Creació Contemporània de Tàrrrega –mitjançant la recuperació d'un segon premi amb dotació econòmica que s'atorga entre els artistes participants a l'esdeveniment.

Finalment, i gràcies a la complicitat del Museu de Lleida, el Museu de l'Aigua i el Teatre Municipal de l'Escorxador, la desena edició de la Biennal d'Art Leandre Cristòfol s'ha expandit cap a altres espais de la ciutat com ara l'Església de Sant Martí, el Dipòsit del Pla de l'Aigua o la sala 2 del teatre.

Més enllà de les aliances entre institucions culturals, des de la pràctica artística es construeixen cada vegada més espais de relació amb altres àmbits que en principi són aliens a la creació contemporània, però que faciliten la producció de projectes heterogenis que desborden el fet artístic, faciliten espais d'aprenentatge basats en la transversalitat i posen en relació la creació artística amb disciplines com l'educació, l'àmbit social, la salut o l'entorn urbà. Durant aquest darrer any s'han refermat alguns projectes en els quals el servei educatiu de La Panera fa anys que treballa com ara Encaixa't. Caixes d'artista que viatgen a l'escola, finan-

Joan Pallé
LLEIDA, 1989

Viu i treballa a Barcelona

Joan Pallé fa servir tot tipus de recursos en els quals el text i la imatge sempre són presents, siguin vídeos, pintures, instal·lacions, dissenys, fotografies o acció. Els seus treballs tenen una gran càrrega cultural que en ocasions deriva cap a una certa violència simbòlica. Alguns dels temes de què tracta són la visió postmoderna de la comunicació de masses, el subjecte neoliberal, la societat de l'espectacle, l'anàlisi sobre la construcció de la imatge i l'imaginari del que és inadequat. La seva producció està molt influïda per estètiques de subjectivitat subversiva com ara el punk, el grafiti o el moviment *rave*. Per aquesta primera entrega en el marc de l'Arxiu *Javelina* que acull el suplement cultural DiS del diari SEGRE, Pa-

llé presenta una sèrie d'intervencions a l'espai públic que han estat realitzades intentant escapar dels codis visuals imperants, tals com publicitat, grafiti i propaganda política. Les imatges no venen res, no proposen res, ni fan apologia de res. D'aquesta manera aquestes imatges se situen en un limbe de significat, habitant un interstici semiològic que es resisteix a ser comprès. A diferència del que passa amb la resta d'estímul visual que estem acostumats a rebre, l'espectador no rep un missatge clar, més aviat el contrari.

Joan Pallé ha estat artista resident de la Fàbrica de Creació Fabra i Coats dins del programa SAC-FIC de Sant Andreu Contemporani durant 2017 i guanyador aquest 2018 de la residència artística de Can Farrera del Centre d'Art la Panera, i seleccionat a Baumman Lab a Terrassa, on realitzarà una exposició individual, i a la Sala d'Art Jove la Generalitat en col·laboració amb el MACBA. També aquest any realitzarà una exposició individual a l'IEI de Lleida resultat d'haver sigut guanyador de la Biennal Larva. ■

cat per la Fundació Banco Santander, que té l'objectiu de produir, conjuntament amb les escoles bressol del territori, propostes educatives per a infants d'entre zero i tres anys; els múltiples projectes compartits amb la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat de Lleida; o les concorregudes jornades d'Educació 0-6 coorganitzades amb l'Ajuntament d'Albatàrec. Pel que fa a l'àmbit social, s'ha donat continuïtat a la Saleta de la Panera, un projecte que posa en contacte els alumnes de l'Escola Municipal d'Art Leandre Cristòfol i els usuaris del menjador social de l'Àrea de Benestar Social amb alguns artistes convidats per la Panera. En la darrera de les propostes realitzades el passat mes de desembre, l'artista Jordi Mitjà els va proposar intervenir sobre llibres de vell i portar a terme noves creacions que seran exposades el proper mes d'abril al claustre de la Biblioteca Pública de Lleida.

A més a més, aquest any s'ha aconseguit finançament econòmic per a dos projectes més que també cerquen la transversalitat entre disciplines: *Radiació +++*, una proposta finançada per la Fundació Daniel i Nina Carasso que permetrà la residència de nou artistes a la Unitat de Radioteràpia Oncològica de l'Hospital Universitari Arnau de Vilanova al llarg dels propers tres anys per

tal que desenvolupin intervencions artístiques en relació amb l'espai, els pacients o el personal de la unitat; i *Art*, espai públic i inclusió, un projecte de l'arquitecta Izaskun Chinchilla, l'Associació Rehabilitació del Minusvàlid (Aremi) de Lleida i la Panera, seleccionat a la convocatòria Art for Change de La Caixa, gràcies al qual es construiran jocs infantils inclusius en un parc públic de la ciutat que estimulin la mobilitat de nens amb necessitats especials.

Continuant amb aquesta línia de potenciar la xarxa de relacions del territori, aquest mes de gener ha arribat el moment de presentar el projecte *Javelina*, que posa en relació la Panera, l'Institut d'Estudis Ilerdencs i Jordi Antas, un professional independent que des de fa anys treballa per generar un planter de joves creadors a les comarques de Lleida. Aquest projecte s'articularà al voltant de la construcció d'un arxiu que té la pretensió d'identificar i significar els projectes, els creadors i els agents de la comunitat artística contemporània local, detectar les seves necessitats, oferir-los possibilitats de consolidació professional i, en definitiva, apropar-los al nou projecte de centre per tal que aquest esdevingui un espai de referència i encontre per a ells, un far de la creació contemporània de les terres de Ponent. ■

Aquí y ahora: síntoma y contexto. Acerca de la actualidad del panorama artístico local

JORDI ANTAS

COMISSARI PROJECTE JAVELINA

Plantear un proyecto como un archivo de creadores del contexto local a la altura que estamos no es pura coincidencia. Más allá de las incursiones –que no han sido pocas pero quizá no suficientes, o efectivas, o las adecuadas– que se han establecido durante las últimas dos décadas en el contexto leridano, pocas son las iniciativas que han generado un clima de convivencia entre artistas, público e instituciones. Y, decir esto implica en primer término defender la escena artística local, conocerla y comprenderla.

Si el campo de estudio que tratamos es del entorno y la escena local, existe entonces otro elemento a considerar: el aquí y ahora es algo más optimista que el de hace unos años, bien por la irrupción de programas de formación y difusión de artistas, o bien por pequeños proyectos que han tenido la capacidad de establecer un segmento entre los núcleos hegemónicos del circuito del arte tanto de la geografía catalana como la española que de manera tímida han perfilado una pequeña transformación e interrelación entre agentes y artistas locales.

Entonces estamos capacitados para decir que en Lleida ese tejido cultural y artístico existe, más o menos es visible, seguramente algo tímido aún en la ciudad, pero con sus fluctuaciones que van favoreciendo poco a poco a contribuir un tejido cultural sólido. Aun así hay mucho camino por recorrer ya que desde el ámbito específico de las artes visuales se detectan vacíos importantes como la escasez de plataformas independientes, espacios dedicados al arte joven, o programas articulados y de continuidad para consolidar, promocionar, formar y difundir el contexto artístico leridano.

Desde un análisis objetivo lo que supondría una escena local ejemplar pasa por la necesidad de desarrollar una estructura profesional estable en torno al arte contemporáneo a partir de establecer y consolidar elementos como: instituciones con larga tradición, plataformas de nueva definición, un sistema importante de apoyo a la creación, universidades y espacios educativos con vínculos y una voluntad nacional e internacional, todo ello vinculado a una serie de propuestas independientes (ya sean estas galerías o *space projects*) que van apareciendo y desapareciendo. Y sobre todo los artistas, como elemento clave en la definición de toda la estructura. Un síntoma inquietante cuando la realidad artística del territorio en el que actuamos una buena parte de estos elementos anteriores son inexistentes, y además la previsión de incorporarlos son lentos y aparentemente a largo plazo. “El arte que tenemos es el arte que merecemos y, lamentablemente, se encuentra lejos del arte que queremos”, decía María de Corral hace ya unos años refiriéndose al contexto español, algo que, salvando las distancias, es extrapolable al conjunto de nuestro territorio local.

De esta manera, considero que las escenas artísticas

surgen por flujos y energías que suceden a partir de unos momentos y unas situaciones muy concretas. Inventarse un contexto de la nada obtendría resultados mayoritariamente artificiosos y forzados, aunque bien esta en nuestras manos, y es nuestra responsabilidad la de repensar los programas y dotar de herramientas, recursos, formación, encuentros, visibilidad, difusión y producción para que esta escena artística de calidad que anhelamos se pueda llegar a generar de una manera más natural.

En este sentido, y aunque soy partidario de defender antes que criticar lo que se hace en Lleida, me gustaría mucho poder afirmar una recuperación en el panorama actual del tejido artístico que conforma las artes visuales en Lleida. A pesar de ir mejorando año tras año, continúa mostrándose algo delicado. Programas e iniciativas tanto independientes como institucionales en los últimos años (Beca Entrega, programas de formación Demo, programa expositivo DAFO, Bienal de Larva, Embarra't, Festival Emergent, programa del Vestíbulo del EAM Leandre Cristòfol, etc.) han ido ayudando, a solidificar y consolidar algunos gestos y colaboraciones entre agentes, artistas e instituciones, además de proyectar una imagen y un marco de trabajo que se visibilizan en el exterior de nuestro entorno. Y algo mucho más significativo es el encuentro y las relaciones que se han establecido entre los diferentes artistas locales repartidos por toda la geografía catalana, española y europea. Lo digo con conocimiento de causa, ya que es bien conocida la desfragmentación de nuestra escena artística, es decir, que un buen número de artistas de nuestro entramado local se establecen fuera de nuestros límites geográficos por diferentes motivos: desarrollo profesional, exploración de nuevos espacios, nuevas visibilidades, etc., pero uno de los motivos fundamentales que se establecen fuera son las oportunidades para poder crecer como artistas y como profesionales.

Delante de esta realidad, el panorama actual de espacios y plataformas de encuentro, de formación, de diálogo, de laboratorio y sobre todo de interconexión con las escenas artísticas externas más próximas –como son la catalana o la española– es pequeña, y eso es un elemento decisivo para que una escena local crezca y se consolide. Durante estos años de trabajo en el territorio he tenido la oportunidad de trabajar con artistas con vínculos a Lleida pero que muchos de ellos están establecidos fuera. Algo que, para mi sorpresa, es que entre ellos no se conocían. Por eso la importancia de espacios de relación y difusión como el que presentamos hoy, el *Archivo Javelina*.

Este proyecto que iniciamos desde el Centro de Arte la Panera y en colaboración con el IEL responde a todas estas necesidades citadas anteriormente. Un proyecto que parte de un archivo de artistas que, como su nombre indi- ➡➡

Arxiu Javelina: un projecte per visibilitzar i crear comunitat artística a Lleida

ANTONI JOVÉ

COORDINADOR D'EXPOSICIONS. CENTRE D'ART LA PANERA

Les obres d'art són fruit de l'acció del subjecte creador i del context. En aquest sentit des de Lleida, com des de qualsevol altre territori, s'han generat i generen múltiples i diferents manifestacions artístiques que, per una banda, han tingut en compte elements locals i, per altra banda, han focalitzat els seus objectius a transcendir el nostre marc territorial i qüestions o temàtiques més idiosincràtiques. Les dues opcions són necessàries i enriqueixen els discursos artístics que sorgeixen des de Lleida. Els aspectes més contextuals contribueixen a reforçar o qüestionar la identitat d'aquells qui habitem el territori i alhora comporten el descobriment d'aspectes amagats o ignorats a la resta de receptors aliens a aquest context. Els abordatges més universalistes permeten una major penetració dels treballs dels artistes en escenes nacionals i internacionals, alhora que ens connecten amb temes que ens afecten globalment com a individus i societat.

Un exemple memorable de creació des del context local és el d'Àngel Jové i Carles Hac Mor, que entre els anys vuitanta i noranta van fer diverses derives en el més pur estil situacionista per la Terra Almalussa, un vast reialme de secà de límits difusos que ben bé podria anar de Maials a Àger. Jové va fotografiar, pintar i esculpir amb troballes paupèrrimes un territori inhòspit i oblidat que a les seves mans va adquirir un caràcter èpic, Hac Mor en va destil·lar el dialecte i el va infiltrar en un discurs postdadaista que provocava que allò conegut mudés cap a una altra dimensió.

En una línia estretament lligada als efectes de la globalització i les noves tecnologies trobem el

treball d'Antoni Abad, que de la mateixa manera que va treballar amb gitanos carrinclons de Lleida (*Canal Gitano*, La Panera, 2005) també ho ha fet recentment amb persones invidents al projecte *La ciutat que no es veu* per a la darrera Biennial de Venècia

L'Arxiu Javelina és vol ubicar entre aquests dos posicionaments i entre trajectòries artístiques d'ampli reconeixement i els creadors més joves, per esdevenir una plataforma que generi context i reforci la noció de comunitat artística. Un arxiu que, com bé indica el seu nom, apunta a llançar, a propulsar, artistes, agents i projectes de les Terres de Lleida i relacionar-los amb el context local i nacional mitjançant diferents activitats professionals, de difusió, formació, i assessorament.

El projecte respon a l'interès del Centre d'Art la Panera, en col·laboració amb l'Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida, d'enfortir el context cultural local per així afavorir un marc de creixement i fomentar un espai de comunicació i intercanvi.

L'Arxiu Javelina neix de la necessitat de prendre consciència d'allò que està succeint, de mapejar el territori i identificar els seus actors. Les institucions culturals no podem estar desvinculades del nostre context i hem de ser permeables a les iniciatives i accions que sorgeixen al nostre voltant, al mateix temps que incentivar i acompanyar noves dinàmiques. Ara fem el primer pas amb la configuració de l'arxiu; l'objectiu, però, és generar teixit artístic, en un sentit ampli, de manera que els creadors, els agents culturals i els seus projectes no passin inadvertits ni a nivell local ni nacional. ■

ca, apunta a lanzar, a propulsar artistas locales y relacionarlos con el contexto, tanto local como nacional. Para ello, el *Archivo Javalina* se presenta como un servicio para los profesionales de las artes visuales de la demarcación de Lleida, que reúne una selección de artistas visuales, comisarios y agentes culturales del territorio que, mediante distintas actividades, y con el objetivo de fortalecer el contexto artístico local, apuesta por favorecer un marco de crecimiento y de consolidación profesional para artistas del territorio,

así como fomentar un espacio de comunicación e intercambio entre otros contextos y el nuestro.

En definitiva, plantear un espacio de presentación de proyectos y de encuentros, de discusión y formación, de intercambio y de visibilización con la firmeza y voluntad de ubicarnos en un plano más abierto, más cualitativo, y más interconectado desde la construcción de una esfera artística que dé lugar a un tejido cultural diverso, rico y sólido. Y todo eso creemos que es posible llegar a lograrlo. ■

Festival Emergents. 0, 2015, El Konvent, Cal Rosal (Berga)

DAMENTE
ENES

Una obra que no es deixa cloure

Marc Biosca

Jesús Moncada, mosaic de vida
Pagès Editors, 194 p.

MARISA TORRES BADIA

Un viatge a les arrels del Jesús Moncada escriptor

És fàcil abordar Jesús Moncada? Aquesta és potser la primera pregunta que Marc Biosca –sociòleg, llicenciat en Ciències polítiques i autor de l'interessant assaig *¿Per què ells en diuen Euskal Herria i nosaltres Itaca?*– es planteja i alhora respon amb un no contundent als fulls preliminars que obren l'estudi *Jesús Moncada, mosaic de vida*. Biosca inicia el seu viatge amb una fita prou aclaridora: oferir al lector una aproximació a la vida i l'obra d'un dels autors més versàtils de la literatura catalana contemporània. Des d'aquest tombant, i aferrat a la inqüestionable vàlua literària de l'escriptor de Mequinensa, basteix els fonaments que van fer possible que l'autor de la Franja aconseguís un lloc destacat dins el panorama literari de la segona meitat del segle XX i, per extensió, en l'encaix entre dues generacions, la dels exiliats que retornaven d'un profund i ominós silenci i la dels joves que van empènyer noves propostes creadores.

Per abordar l'autor d'obres com *Camí de sirga* (1988), *El Cafè de la Granota* (1985) o *Calaveres atònites* (2000), guardonat en el seu dia amb els premis Ciutat de Barcelona i Joan Crexells, o amb el Premi de la Crítica, Biosca fa un recorregut per les claus preeminents de la narrativa de Moncada i per alguns trets diferencials de la seva escriptura, d'ordre vital i narratiu, fins ara desconeguts. És el cas de referents com que l'escriptor estudiés al col·legi laic dirigit pel poeta Miguel Labordeta a Saragossa, o la circumstància que s'iniciés en el món de la pintura o a l'abric de les fructíferes amistats construïdes a Barcelona, per posar només dos exemples d'aportacions prou significatives. Biosca construeix així un curós estudi que respon, des de la complexitat, a la voluntat d'aprofundir les causes de l'exitosa recepció de públic i crítica de l'obra de Jesús Moncada.

Les cinc parts en què s'estructura el treball, basades en la convergència d'experiències vitals del narrador, faciliten, sense cap mena de dubte, la lectura d'aquest mosaic de vida recreat per Biosca: la primera fa referència a la trajectòria de Moncada a l'editorial Montaner i Simón; una segona abraça el context i la trajectòria compromesa en el terreny polític i ideològic de l'autor, i analitza les relacions que aquest va establir amb un dels nuclis més actius de l'entramat sociocultural català del darrers anys del franquisme i començaments de la restauració democràtica (Calders, Edmon Vallés o Soler Vidal); la tercera part es dedica a l'etapa prèvia de l'arribada a Barcelona, amb la família, els estudis i la consolidació del seu interès per la pintura i la literatura com a objectiu central d'estudi; en la quarta part se'ns proposa un recorregut pel treball de Moncada en el terreny de la traducció i la correcció a l'editorial La Magrana; i a la cinquena, estadi últim i confluència de tots els vectors anteriors, s'estudia l'eclosió del Moncada escriptor.

A redós del treball de Biosca, no pocs tombants de la narrativa de Moncada s'enlairen i enriqueixen: els seus retrats del quotidià, l'estudi de les costums i de la vida de la terra nadiua, la sensible transcripció dels trets dialectals de l'Ebre i la mirada perspicaç, sensible i adolorida, d'una veu que aconsegueix fer retrat i memòria d'un món ara extingit sota les aigües dels pantans de Mequinensa i Ribarroja. Era previsible, doncs, que a les pàgines teixides per l'escriptor triomfés el laconisme, l'eixutesa i la riallada sarcàstica...

La terra és una prova que exigeix un constant acte d'amor. Fins i tot més enllà de la mort. Per això, com Montaigne, Moncada podria ben bé subscriure aquestes paraules: «Si m'obliga a dir per què l'estimava, sento que només ho puc expressar d'una manera: "Perquè era ell, perquè era jo."» ■

Una humanitat amagada

Juan Eduardo Cirlot

Nebiros
Siruela, 186 p.

LORENZO PLANA

Una novel·la que atresora el pensament d'un creador escollit per estimar el misteri

La negativitat és la fabulosa carta de presentació que sempre va fer seva Juan Eduardo Cirlot (Barcelona, 1916-1973). Compositor, poeta i crític d'art, va saber respirar artísticament al bell mig d'una postguerra on poques veus aconseguiren abstruir del macilent clima social. Per a ell, l'escala secreta del seu món només albirava la besllum del

no-res. Tot fa intuir que Cirlot fou un ésser que massa sovint es perdia en la meravella impossible de l'afecte, tal vegada, com ell mateix afirmava, perquè havia rebut massa dons en aquesta vida o, si voleu, excessius regals virtuoses. Situat, doncs, entre la serenitat i l'abisme, sabia que rere les ombres, si era tossut en el seu esforç, trobaria algun raig de llum. Aquest era el motiu de la determinació gegantina que guiava el seu procés d'escriptura.

Cirlot, en certa manera esquerp, acostuma a ensenyar les dents de la intel·ligència per fustigar-nos amb la mirada voraç de la seva profunditat. En aquesta novel·la, *Nebiros*, el protagonista de la qual és l'àlter ego del mateix autor – un ésser que partint de l'anorèxia vital només viu per arribar a l'eix veritable de l'existència –, assistim a un viatge als inferns. Dementre, el gran ull blau del mar –obsessiu–, ens hipnotitza tant a nosaltres, lectors còmplices, com al

De l'imaginari cultural d'un arxipèlag

Libre catàleg. Edició d'A. Sánchez Robayna i F. Castro

Pintura y poesía: la tradición canaria del siglo XX
Gobierno de Canarias, 385 p.

JAUME PONT

A partir de l'exposició a Santa Cruz de Tenerife el 2017

Les illes Canàries han estat un bastió fonamental de les arts plàstiques i la literatura de la modernitat. De vegades a la contra de la historiografia crítica. Caldrà recordar, a tall d'exemple, que no s'ha parlat prou de la importància del surrealisme canari al llarg dels anys vint i trenta del segle passat? El cànon artístic espanyol prioritza massa sovint la visió centralista per damunt de les perifèries artístiques, de manera molt especial les de Catalunya i Canàries, veritables centres d'irradiació del surrealisme més radical. André Breton considerava la terra canària i els seus artistes –penso en la revista *Gaceta de Arte* i el seu entorn, en artistes com Óscar Domínguez o Juan Ismael, en escriptors com Agustín Espinosa, Pedro García Cabrera, Domingo López Torres o Emeterio Gutiérrez Albelo– com un dels seus centres d'internacionalització fonamentals.

L'iceberg surrealista és només una part de l'extraordinari continent artístic insular, u i divers, i les seves derives posteriors. En un marc més genèric, com explicar la realitat cultural canària sense la llavor pionera dels poetes modernistes Tomás Morales o Alonso Quesada, i posteriorment de les figures centrals de García Cabrera i Luis Ferial? Com entendre-la sense aprofundir el món plàstic de Néstor, Jorge Oramas i l'escola Luján Pérez, o les fites de l'esmentat Óscar Domínguez, Felo Monzón, Manolo Millares, Martín Chirino, César Manrique, Luis Hidalgo i Luis Palmero, per esmentar només uns pocs noms?

En aquest context, les relacions entre pintura i poesia dibuixen una de les cartografies més importants de l'imaginari de l'arxipèlag, com ho prova *Poesía y pintura: la tradición canaria del siglo XX*, magnífic llibre catàleg resultant de l'exposició celebrada el 2017 a Santa Cruz de Tenerife sota la direcció d'Andrés Sánchez Robayna i Fernando Castro. Una obra que, més enllà de l'ancoratge històric, el que pretén sobretot és anar a les arrels de la "imaginació material" i la "filosofia de la imaginació" canàries mitjançant l'estudi d'imatges, símbols i mites, amb la consegüent vinculació que aquests tenen amb l'escriptura poètica i les arts. El viatge que se'ns proposa, a través de la mitocrítica de Gaston Bachelard, ens permet descobrir els vincles creadors de pintura i poesia mitjançant els quatre elements materials (terra, aire, foc i aigua) i els signes imaginatius de la llum, el mite i la història, el "signe cos" i el "signe illa". Des d'ells ens endinsem en un mosaic de ressonàncies inesgotables que abasten la realitat geogràfica, històrica i cultural de l'arxipèlag, sempre a partir d'una arquetipologia que des del particular s'enlaira cap a l'universal. El "signe illa" hi senyoreja com a inscripció d'una poètica de la matèria o condició insular. Una insularitat que passa per "la realidad física (la discontinuidad territorial, la omnipresencia del mar, la lejanía, etc.) y su traducción o versión metafísica, desde el sentimiento de lontananza hasta la visión del mar como barrera, como infinitud, como principio o término..., pasando por lo soledad, el arraigo o la experiencia viva, poderosa, a veces casi cruda, de la espacialidad".

Els continguts d'aquest excepcional llibre catàleg dibuixen així una mena d'assaig d'interpretació o quadern de bitàcola del solar atlàntic canari que inclou, en un considerable treball de contextualització, nombrosa obra plàstica, poemes, correspondència epistolar, dibuixos, fotografies i documentació inèdita. Des d'aquest tombant no només es pretén fer paleses, com ens recorden A. Sánchez Robayna i F. Castro, "las relaciones entre la pintura y la poesía en la cultura del siglo XX en Canarias a partir de la filosofía de la imaginación, sino también subrayar los nexos con la cultura nacional e internacional de este período". ■

narrador que relata aquesta dràstica aventura. Enamorat dels capvespres de la ciutat portuària, de la seva animalitat sincera, el nostre personatge es vanta de no comprendre l'amor, al mateix temps que s'apropa als bordells. No retrocedeix ni un mil·límetre en la seva escrupolositat intel·lectual, molt estretament vinculada a la consciència del mal. Al final, després de passatges en què l'estat de la consciència sembla arravatat per forces borrascoses que avancen cap a l'al·lucinació, Cirlot deixa entreveure la seva petita i alhora gran veritat: la veritat de l'obra concebuda com una disfressa perfecta de l'autor. Com llegim a les acaballes de la novel·la: "Y si se resolvían problemas y se aclaraban misterios, ¿cómo traducir estas soluciones al idioma directo de la vida? Por el amor y la compasión, sin duda". Heus aquí la veu del gran arquitecte de la pròpia ment, l'esperit de l'ésser mogut per la pura i tel·lúrica força del destí. De tal manera que només el seu orgull, la seva arrogància o desmesura, pot ser el timoner del viatge. Ens trobem davant un enamorat secret i radical de l'orbe, l'excés del qual fa que no pugui oblidar la dona rossa que li diu no. Ell és l'alè mateix de la contradicció que li permetrà retrobar-se. Un cop irradiat el seu univers, retorna al si de les ombres.

Nebiros és un joc magistral. No exempts de traumes abissals, el món i la vida de Cirlot, fascinants, entrellaçats per la intel·ligència i el seu sotsobre davant de l'amor, s'esquincen sense mesura. Enfront de l'antipatia que hagin pogut suscitar la fredor o les idees polítiques de Cirlot, cal reivindicar la seva figura creadora i l'obra literària amb fermesa, ja que aquestes aconseguen nivells de la humanitat més pura. El llenguatge precís, la dicció quasi congelada, l'estructura modèlica d'aquesta novel·la embriagadora, no deixen de ser el cos palpitant d'una altra concepció encara més reveladora: ens trobem davant d'una lluita amb el transcendental. Certament, aquest llibre és un regal i una punyalada amable, feridorament amable. I, malgrat això, la pulcritud de la seva execució és el senyal de la seva victòria. L'amor i la compassió parapetats en l'obscuritat de la por. Es tracta, òbviament, de lluitar fins al final. Cirlot sap transmetre'ns que aquesta victòria passa, sense remei, per escapar a la ignomínia o els paranys del nostre món. I ho fa des del fangar d'uns llimbs quasi condemnats. El misteri persevera. ■

Ningú no havia gosat dir-li-ho

Tan bon punt va aparèixer al saló, tothom el mirà amb una barreja d'aprensio i condescendència. Els va sorprendre, sobretot, que no es produí cap soroll que anunciés la seua presència. Algun efecte que els previngués d'aquella entrada. Potser perquè tothom, també, estava massa embegut en aquella reunió i les converses que generava. Caminà lentament i vacil·lant fins a la vora de la xerrada que mantenien i que es va interrompre quasi imperceptiblement, amb una mesurada discreció només observable en petiteses subtils com ara un estossecc disfressat d'aclariment de gola, un silenci momentani en el discurs, un moviment al seient, com qui ajusta el cos en una cerca de comoditat que feia estona no hi tenia. L'interlocutor del moment perdé la seguretat del seu argumentari i canvià a un to dubitatiu, com si tingues por de molestar amb allò que deia al recent incorporat. El nouvingut va seure en una de les cadires buides més properes i, sense saludar ni emprar cap tipus de comentari que justificués la seua incursió, agafà un got amb dos dits de licor ambarí que hi havia en una safata propera, sense molestar-se en preguntar ni pel contingut ni pel possible propietari de la beguda. Després resseguí amb la mirada cada conversador, mantenint-se en silenci, com si pretengués fer un exercici d'atenció que li servís per entrar-hi, més endavant, al debat amb consideracions pròpies. Capcinejant com si anés construint, a poc a poc, la seua participació. Una participació, però, que mai no arribà a produir-se, perquè la conversa anà marcint-se, com els llums del cinema abans que comence la pel·lícula. I tothom trobà una ocupació sobtada i alternativa a aquella congregació casual, un quefer aliè a aquella xerradissa. Uns fent veure que havien acabat de descobrir les menges exquisides que anaven servint-se, regularment i dipositant-se en la taula que presidia el menjador. Altres acabant-se d'un sol glop la beguda només per tenir un pretext que els alliberés d'aquella situació en carregar-se de nou de licor. El darrer de tots en abandonar la conversa simulà una trucada telefònica la crida de la qual ningú no va escoltar. Així que el nouvingut acaba sol, amb un apunt de frustració per no haver pogut introduir-se meritòriament en la discussió. S'hi fixà en el got que sostenia i mogué lentament el contingut, deixant que la mirada s'ofegués en aquella maregassa destil·lada i oliosa. Fins que, després de considerar un altre glop, es posà dempeus i eixí d'aquell racó deshabitat i marxà a un altre indret de la casa, encuriós. S'encaminà a la

cuina, on les dones parlotejaven amb aquell equilibri simfònic de veus, i batalls de vidre i porcellana. Tot i inquietar-les aquella inesperada visita, el van ignorar amb una diplomàtica destresa. Com si li furtaren així la capacitat per desfer aquell cor de feines i escurades, d'entrades i eixides amb les mans plenes de safates amb queviures acuradament presentats. Una d'elles va riure. No amb descaro, sinó amb aquella alenada fonètica que vol desentumir les incomoditats sobrevingudes. Destensar aquell fil que vol cosir-se a una teranyina aliena. I va aconseguir que algunes la secundaren. Que somrigueren, si més no. Una marca al rostre que esvais la por a perdre el to de realitat que tenien cuinada en aquella estança. Ell es recolzà en la paret més allunyada, tot i haver-hi cadires buides que ningú no feia servir. Malgrat l'estranyesa que representava tenir tota aquella gent al seu voltant, aliena a la seua observació, no podia evitar sentir-se amablement integrat. De quan en quan prenia una mica més d'aquell licor i somreia com si entengués allò que estava dient-se. Com si copsés la lògica dels raonaments o la ironia dels comentaris. El got en la mà dreta i la mà esquerra a dintre de la butxaca del pantaló. Igual que els protagonistes d'aquelles històries de les pel·lícules clàssiques, marginals, que es veuran, d'un moment a altre, interromputs en aquella solitud tan assajada. Un dels contertulians d'abans entrà de sobte a la cuina amb rostre de preocupació. Havia estat escollit entre els altres hòmens, a investigar els efectes d'aquella intrusió. En veure el nouvingut allí, arreberat a la paret, dubtà una mica abans d'entrar-hi del tot. Però en veure's descobert, ràpidament es va refer i assumí aquell pacte no parlat entre tots els assistents, de no incomodar-lo. D'esperar a veure què passava. Observà que les dones no feien cabal, que l'ignoraven, enfeïnades, absortes en la preparació i les converses. No se sentien destorbades ni inquietes. I això l'acabà d'avalentir. Creuà la cuina fins el rebost, per demostrar que tenia un propòsit aliè a la vigilància i tragué una ampolla de bourbon del seu interior. Quan es girà per refer les seues passes i tornar al saló, es trobà el pas barrat pel braç del nouvingut, estès, que li oferia el got buit, en silenci, en un clar gest de sol·licitud. Una de les dones, la que hi era a punt per sortir amb una nova safata, tremolà una mica i feu vibrar la petita vaixel·la que hi viatjava. Aquell soroll alertà la resta de dones i totes buscaren el motiu. La remor de la cuina s'aturà en un deix d'expectació. L'home mirà primer el got i després el rostre inexpressiu del nouvingut.

Engolí una mica de saliva i acte seguit, obrí l'ampolla i vessà una petita quantitat en aquell got que li havien posat al davant. En considerar que ja havia fet un servici adient, tornà a mirar-lo i el veié allunyant-se, de nou, cap a la paret on era recolzat abans. Després observà les dones que li tornaven la mirada però amb un deix de preocupació. Incisives, l'empenyien a prendre una determinació. Aquella irregularitat estava mal gestionada. Tard o d'hora havien de dir-li alguna cosa, advertir-lo. Marxà amb la botella a les mans i es reuní amb la resta d'hòmens del grup. Tothom l'esperava per saber si havia anat bé. Però tan bon punt volgué iniciar l'explicació, l'advertiren, amb un moviment de cap, que el nouvingut havia eixit rere d'ell i avançava cap el grup, decidit a incorporar-se de nou a la xerrada. Es mogueren una mica per deixar un espai on pogués encabar-se, però l'aprensio fou tan incontrollada que la retirada resultà excessiva i ara, aclaparats per aquell moviment tan desencertat, no sabien què fer ni què dir. El nouvingut els mirà amb estranyesa. Una mirada sense brillantor, només de dubte. Primer a cadascun d'ells, intentant reconèixer-los en aquella actitud de desconcert. Per un moment tots tingueren la sensació que havia descobert allò d'inusual que havien pres els esdeveniments d'ençà que havia interromput la reunió. Després veieren que es fixava en l'espai que ocupaven, en els objectes, copsant referències que pogueren afermar la seua estada. I, de sobte, s'avançà cap a la taula, deixà el got que portava a les mans, sense acabar-se el contingut i, evitant acomiadar-se de ningú, marxà en direcció a la porta d'eixida. Quan escoltaren el desplaçament de la fulla de fusta a l'obrir-se i al nouvingut abandonant la casa, cresqué el neguit. Tots s'apressaren a veure com s'allunyava a través del finestral que senyorejava el menjador, a la vora de l'entrada. Les dones, que havien romàs a la cuina en silenci, expectant, en escoltar la corredissa, eixiren també i s'afegiren a la guaita. L'observaren caminant amb certa indecisió envers la marquesina d'una parada del bus que hi havia a l'altra banda del carrer. I en creuar, com si aquella acció li hagués costat un gran esforç, seure en el breu banquet de metall que alleugeria l'espera. Potser no sabia que aquella línia de transport havia estat cancel·lada feia molt de temps i que romandre allí resultaria, al cap i a la fi, un exercici infructuós. Però tant feia ja oferir-li aquella informació. Tampoc ningú no havia gosat dir-li que ell era el mort que acomiadaven en la reunió d'aquella vesprada. ■

Josep Manel Vidal

ESCRIPTOR

Nascut a l'Alcúdia de Crespins (València) el 1965, és docent i autor de diverses proses i poemes, així com del blog *filant prim*. Ha estat a bastament guardonat pels seus poemes i la seva narrativa.

Dissabte 27 de gener | 18 h Vents! Vens? (+5)

Estàs preparat per escoltar el vent? I per percebre'n el moviment? L'Orquestra Simfònica Camera Musicae, amb vuit solistes de vent damunt de l'escenari, et convida a un viatge sensorial.

Dissabtes 3 i 17 de febrer | 18 h Pum-Sum-Kà! (+5)

Què tenen en comú un tamboret, un globus i una escombra? Et presentem un espectacle en el qual els estris més familiars cobren vida per ser protagonistes d'una funció musical inesperada.

Concerts familiars

Preu per concert: 6 €

Blondel, 3
caixaforum.es

CaixaForum

Obra Social "la Caixa"